

Elżbieta Stachurska

Prace konserwatorskie na terenie województwa wrocławskiego w latach 1976-1979

Ochrona Zabytków 33/1 (128), 79-81

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W wyniku przeprowadzonej w 1975 r. reformy administracyjnej kraju w skład województwa wrocławskiego weszły dwa regiony kulturowe: Kujawy i ziemia dobrzyńska, bogate w obiekty zabytkowe charakterystyczne dla tych terenów.

W obrębie nowo utworzonego województwa wrocławskiego znalazło się kilkanaście miast z zachowanym zabytkowym układem urbanistycznym. Do najciekawszych należą: Włocławek, Brześć Kujaw-

ski, Radziejów oraz Nieszawa i Ciechocinek, dla których Pracownie Konserwacji Zabytków — Oddział w Toruniu opracowują projekty rewaloryzacji.

Od początku utworzenia stanowiska wojewódzkiego konserwatora zabytków (2 stycznia 1976 r.) przystąpiono do weryfikacji kart ewidencyjnych, przejętych od wojewódzkiego konserwatora zabytków w Bydgoszczy, oraz kontynuacji ewidencji zabytków architektury i ruchomych. Za-

kończenie tej akcji przewiduje się w 1980 r., ze względu na zalecenie Ministerstwa Kultury i Sztuki dotyczące objęcia ewidencją również obiektów pochodzących z końca XIX i początku XX w. Ze wstępnych ustaleń wynika, że na terenie województwa wrocławskiego znajduje się około 800 obiektów zabytkowych, łącznie z budownictwem ludowym i zabytkami techniki, z tego 250 obiektów ma kompletne karty ewidencyjne.

Z powodu braku wykonawców ewidencjonowanie zabytków nieruchomości przebiega w zwolnionym tempie. Uprzywilejowany został Włocławek, ponieważ Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej PKZ — Oddział w Toruniu wykonała 150 kart ewidencyjnych dla obiektów architektonicznych. Ewidencja zabytków ruchomych przebiega sprawniej. Co rok zostaje zinwentaryzowanych około 100 obiektów rzemiosła artystycznego i zabytków sakralnych. W planach konserwatorskich najpilniejszą potrzebą było rozpoczęcie prac remontowych i opracowywanie dokumentacji technicznej. Dzięki pomocy finansowej Ministerstwa Kultury i Sztuki każdego roku rozpoczynano prace remontowo-konserwatorskie przy nowym obiekcie.

Pierwszym obiektem wprowadzonym do planu była osiemnastowieczna bożnica w Lubrańcu (remontowana od 1977 r.); projekt adaptacji dla potrzeb Urzędu Miasta i Gminy z przeznaczeniem na Dom Kultury i Bibliotekę wykonała pracownia architektoniczna Pracowni Konserwacji Zabytków — Oddział w Toruniu.

W 1978 r. rozpoczęto remont spichrza z XIX w., usytuowanego we Włocławku przy ul. Bulwary 6, adaptowanego na Dział Etnograficzny Muzeum Okręgowego we Włocławku. Projekt techniczny wykonała Pracownia Konserwacji Zabytków — Oddział w Toruniu; realizację projektu kontynuuje brygada remontowa tego Oddziału.

W kwietniu 1979 r. Pracownia Konserwacji Zabytków — również Oddział w Toruniu rozpoczęły remont spichrza konstrukcji drewnianej z pierwszej połowy XIX w. przy ul. Toruńskiej we Włocławku; projekt adaptacji przewiduje w tym obiekcie siedzibę wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz Biura Badań i Dokumentacji Zabytków.

Wykonawstwo trzech wspomnianych wyżej obiektów finansowane jest z budżetu centralnego.

Od początku działalności konserwatorskiej zlecano inwentaryzacje architektoniczne, dokumentację naukowo-historyczną oraz projekty techniczne na remonty zabytków architektury. Ogółem w opracowaniu jest dokumentacja dla 32 obiektów (zlecona pracownikom projektowym — Pracowni Konserwacji Zabytków — Oddział w Toruniu), w tym 15 obiektów — to pałace i dwory. Z ogólnej liczby 65 zachowanych dworów i pałaców dla 15 obiektów opracowuje się projekty techniczne adaptacji na ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, kolonijne i szkoleniowe. Jeszcze 6 obiektów czeka na przejęcie i zagospodarowanie. Pozostałe 34 są utrzymane w należytym stanie, pozostają one w gestii

1. Lubraniec, bożnica z XVIII w. w trakcie prac remontowych

2. Włocławek, spichrz tzw. Czarny z pierwszej połowy XIX w.

Kuratorium Oświaty i Wychowania, Państwowych Gospodarstw Rolnych lub innych użytkowników i nie wymagają natychmiastowej interwencji konserwatorskiej.

Ochrona obiektów dworskich i pałacowych została zapoczątkowana jako „akcja dwory” z inicjatywy i przy żywym zaangażowaniu Komitetu Wojewódzkiego PZPR. To zainteresowanie i szczególny patronat pozwalają mieć nadzieję, że uroczę dworki długo jeszcze będą stanowiły ozdobę kujawskiego pejzażu.

Drugim ważnym zadaniem patronowanym przez władze polityczne i administracyjne województwa jest ochrona budownictwa ludowego. Na pierwszy plan wysunięto organizację skansenu budownictwa ludowego w Skokach Dużych (gm. Włocławek) o ogólnej powierzchni około 20 ha. W skład zabudowań skansenu wejdzie około 40 obiektów wraz z tzw. małą architekturą z Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Opracowany został materiał wyjściowy, który posłużył do opracowania przez PP PKZ — Oddział w Toruniu koncepcyjnego projektu skansenu. W maju 1979 r. zakończono opracowanie materiału szczegółowego (autorzy: mgr Roman Tubaja i mgr Jan Świąch).

Podczas zimy 1978—1979 woda zalała tereny przeznaczone pod skansen, wobec tego stwierdzono konieczność przeniesienia lokalizacji skansenu na przeciwległą stronę szosy. Zaistniałe trudności nie opóźniają jednak opracowań dokumentacyjnych, które są wykonywane sukcesywnie dla poszczególnych obiektów, mających wejść w skład zabudowań skansenu. Pracownia Ochrony Drewna Zabytkowego przy Henrykowskich Zakładach Wytwórczych Mebli Artystycznych wykonała inwentaryzację konserwatorską i dokumentację budowlano-mykologiczną dla 14 obiektów budownictwa ludowego. Opracowywana jest dokumentacja dla następnych 13 obiektów — są to chaty, stodoły i wiatraki; wykonywana jest też szczegółowa dokumentacja fotograficzna.

Równocześnie trwają prace związane z utworzeniem mini-skansenu w Radziejowie Kujawskim, w skład którego wejdzie osiemnastowieczny wiatrak typu „koźlak” oraz osiemnastowieczna chata z Kłótna. Projekt koncepcyjny mini-skansenu wykonała Pracownia Ochrony Drewna Zabytkowego przy HZWMA. jako dodatkowy element zaplanowano żuraw. Jedyną trudność w tym zamierzeniu stanowi decyzja o lokalizacji w bliskiej odległości trzech budynków mieszkalnych typu spółdzielczego, które całkowicie zasłonią widok na skansen, a właściwie uniemożliwiają jego realizację. Znając jednak pozytywny stosunek władz politycznych i administracyjnych do spraw związanych z ochroną zabytków, pozostaje mieć nadzieję, że i w tej sytuacji znajdzie się wyjście umożliwiające realizację zadania.

Ogółem na terenie województwa włocławskiego zachowało się 20 wiatraków; sześć znajduje się w stanie bardzo dobrym, siedem w średnim, a cztery są w bardzo złym stanie technicznym. Warszawska Pracownia Ochrony Drewna Zabytkowego wykonuje inwentaryzację konserwatorską, dokumentację fotograficzną i orzeczenia budowlano-mykologiczne dla tych obiektów. Pierwsze opracowania wykonano dla wiatraków z Radziejowa i Głowińska. Z wyjątkiem wiatraka w Radziejowie pozostałe stanowią własność prywatną. Dzia-

lając w porozumieniu z urzędami miast i gmin, zaplanowano kolejne wykupy wiatraków, konserwację i pozostawienie ich w pejzażu. Dwa z tej grupy mają być przeniesione do skansenu.

Osobny dział stanowi ochrona zabytków archeologicznych. Działania w tym zakresie rozpoczęto w 1976 r. na mocy porozumienia między Urzędem Wojewódzkim we Włocławku a Katedrą Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, która prowadzi wieloletnie, stacjonarne badania na trzech stanowiskach: we Włocławku — na osadzie wczesnośredniowiecznej, w Borowni-

kach — na ruinach zamku z XIV w. oraz w Raciążku — również na ruinach czternastowiecznego zamku. Badania archeologiczne na ruinach zamków w Borownikach i Raciążku prowadzone są w związku z konserwatorskim planem ochrony środowiska i krajobrazu — zachowania ich jako trwałych ruin; projekt techniczny wykonuje PP PKZ — Oddział w Toruniu. Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi kontynuuje wieloletnie badania na terenie Brześcia Kujawskiego: na stanowisku 4 — z okresu późnego paleolitu po okres wczesnego średniowiecza oraz

3. Dąbie Kujawskie, osiemnastowieczny dwór z alkierzami, przejęty przez Fabrykę Lokomotyw „Bumar-Fablok” w Chrzanowie z przeznaczeniem na ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy

4. Unisławice, dwór z XVIII—XIX w., przejęty przez Polskie Stowarzyszenie Jazzowe z przeznaczeniem na ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy

na stanowisku 3 — z okresu neolitu po okres wczesnego średniowiecza.

Również z funduszy konserwatorskich Muzeum Okręgowo-Ziem Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku prowadzi badania na dwóch stanowiskach: w Wiktorynie — z II okresu epoki brązu i w Falborzu — na osadzie wielokulturowej z okresu neolitu, V okresu epoki brązu oraz wczesnego średniowiecza.

Połączone ekipy WKZ i Muzeum Okręgowo-Ziem Kujawskiej i Dobrzyńskiej w sezonie 1978 r. prowadziły badania w Wojnowie na cmentarzysku z wczesnego okresu wpływów rzymskich. Katedra Archeologii Uniwersytetu Poznańskiego w 1978 r. wykonała badania powierzchniowe w rejonie gmin Koneck i Bądkowo. W 1978 r. Katedra Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego przeprowadziła badania powierzchniowe na terenie gminy Szpetal Górny. Od 1979 r. planuje się sukcesywne badania powierzchniowe, obejmujące teren całego województwa w związku z archeologicznym zdjęciem Polski. Do prac związanych z tym zamierzeniem włączone zostaną wszystkie wymienione wyżej instytucje.

Nie zapomniano również o popularyzacji badań archeologicznych. W styczniu 1978 r. staraniem wojewódzkiego konserwatora zabytków urządzona została wystawa pt. *Historia ziemi wydzierana*. Na ekspozycji złożyły się obiekty wydobyte przez ekspedycje prowadzące badania w sezonie wykopaliskowym 1976—1977. W 1979 r. w sali wystawowej KMPIK we Włocławku czynna była wystawa pt. *Włocławek — Dobrowniki — Raciążek*, na której poka-

5. Nieszawa, kościół Św. Jadwigi, tron biskupi z XVII w., po konserwacji wykonanej przez PP PKZ—Oddział w Toruniu (wszystkie zdjęcia: J. Wardak)

zono zabytki ze stanowisk badanych w latach 1977—1978.

W dziedzinie zabytków ruchomych pracownia konserwatorska PP PKZ — Oddział w Toruniu wykonuje konserwację 32 obrazów (z XVIII i XIX w.), pocho-

dzących z krąganków klasztoru w Sępem-Wymyślinie oraz malowidło ściennie w Muzeum Pożarnictwa we Włocławku. Przeprowadzono konserwację siedemnastowiecznego tronu biskupiego z kościoła Św. Jadwigi w Nieszawie oraz osiemnastowiecznej chrzcielnicy z kościoła Św. Wawrzyńca w Kościelnej Wsi. Dobiegają końca prace konserwatorskie związane z zabezpieczeniem i przeniesieniem z klatki schodowej kamienicy mieszczącej do hallu Muzeum Historii Włocławka malowidła ściennego *Panorama Włocławka*. W następnej kolejności czekają na konserwację: malowidła ściennie w bożnicy w Lubrańcu i sztandar Ochotniczej Straży Pożarnej z Włocławka.

Wymienione wyżej prace z zakresu ochrony zabytków w województwie włocławskim przebiegają zgodnie z wieloletnim programem ochrony dóbr kultury, zaakceptowanym przez Radę Ochrony Dóbr Kultury na posiedzeniu w lutym 1977 r. W listopadzie 1977 r. na posiedzeniu egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR zatwierdzony został plan ochrony zabytków na lata 1977—1985 oraz wysunięto wnioski dotyczące daleko idącej pomocy wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Z dniem 1 stycznia 1978 r. na mocy decyzji wojewody włocławskiego powołano Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków z pięcioposobową obsadą. W tej sytuacji wydaje się że działania związane z ochroną dóbr kultury na terenie województwa włocławskiego będą przebiegały coraz sprawniej i szybciej.

Elżbieta Stachurska

ZASTOSOWANIE ŻYWIC EPOKSYDOWYCH I POLIURETANOWYCH W KONSERWACJI ZABYTKÓW — SEMINARIUM W RYDZYNIE

W dniu 16 maja 1979 r. w Domu Pracy Twórczej Stowarzyszenia Inżynierów i Mechaników Polskich w Rydzynie koło Leszna w barokowym pałacu — dawniej rezydencji Leszczyńskich, a potem Sułkowskich¹ odbyło się seminarium pt. *Zastosowanie żywic epoksydowych i poliuretanowych w konserwacji zabytków* zorganizowane przez Sekcję Tworzyw Sztucznych SIMP. Seminarium to było rezultatem wieloletniej współpracy Sekcji z Działem Tworzyw Sztucznych firmy Ciba-Geigy w Bazylei (Szwajcaria).

Uczestniczyli w nim przedstawiciele wielu ośrodków konserwatorskich w Polsce: PP Pracownie Konserwacji Zabytków Pracowni Ochrony Drewna Zabytkowego — Wilanów, ASP w Warszawie, ASP w Krakowie, Politechniki Warszawskiej, Politechniki Krakowskiej, Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu, Związku Polskich Artystów Plastyków w Warszawie, Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Muzeum Wojska Polskiego, Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, Muzeum Zamek w Łańcucie oraz Muzeum Okręgowego w Lesznie.

¹ Na temat pałacu w Rydzynie zob. m.in. E. Kręglewska-Foksovicz, *Problemy konserwatorskie odbudowy i adaptacji zamku w Rydzynie*, „Ochrona Zabytków”, nr 4, 1974, s. 255—266.

Spotkanie otworzył referat prof. dra Wiesława Domasłowskiego z Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu pt. *Przegląd stosowania tworzyw sztucznych w konserwacji zabytków*. Następnie zostały wygłoszone następujące komunikaty:

Jerzy Ciabach, *Wpływ promieniowania nadfioletowego na żywice sztuczne*;

Jadwiga Łukasiewicz, *Odporność tworzyw sztucznych stosowanych w konserwacji na zabrudzenia*;

Sławomir Skibiński, *Zastosowanie pochłaniaczy UV do żywic epoksydowych*;

Bożena Soldenhoff, *Zastosowanie pianek poliuretanowych w konserwacji drewna*; Alicja Strzelczyk, *Podatność żywic syntetycznych na działanie drobnoustrojów*;

Teresa Stańczuk-Różycka, *Zastosowanie żywic epoksydowych do konserwacji obiektów archeologicznych*.

Po przerwie uczestnicy seminarium wysłuchali referatu inż. Alberta Bezolli z Ciba-Geigy (Szwajcaria) pt. *Technika sporządzania kopii medali, płaskorzeźb, rzeźb itp. metodą odlewu*. Referatowi towarzyszył pokaz praktyczny ilustrowany filmem i przeźrocami.

W czasie seminarium odbyła się też uroczystość przekazania trzech replik zabytkowych rzeźb szwajcarskich dla zamku w Rydzynie. Kopie rzeźb, których oryginały wykonano w piaskowcu i w drewnie, zostały sporządzone z żywic epoksydowych

naśladowujących doskonale wyglądem zewnętrznym, strukturą, kolorystyką i ciężarem materiały oryginałów. Ponadto została zorganizowana przez SIMP wystawa obrazująca możliwości zastosowania narzędziowych żywic epoksydowych Araldit.

W kończącej seminarium dyskusji „okrągłego stołu”, z udziałem prof. dra Wiesława Domasłowskiego — prorektora Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu, mgra Wawrzyńca Kopczyńskiego — Konserwatora Zabytków Województwa Leszczyńskiego, dyrektora SIMP oraz mgra inż. Marka Axentowicza — przedstawiciela Ciba-Geigy w Polsce, bardzo wysoko oceniono rezultaty spotkania. Ustalona została lista ośrodków zainteresowanych próbkami tworzyw sztucznych, znajdujących zastosowanie w konserwacji zabytków. Postanowiono kontynuować seminarium; tematem następnego spotkania będzie zastosowanie tworzyw sztucznych w rzemiośle artystycznym.

Uczestnicy seminarium zwiedzili Rydzynę — małe i pełne uroku miasteczko barokowe, uznane w całości za zabytek, Państwową Stadninę Koni w Racocie, która uchodzi w Europie za jeden z największych ośrodków tego typu (hodowla koni rasy wielkopolskiej oraz słynnych polskich tarpanów), a także barokowo-klasycystyczny pałac w Pawłowicach z końca XVIII w., zbudowany według projektu wybitnego śląskiego architekta K. G. Langhansa.

Maria Kierul